

GERMANII DIN BANATUL DE SUD (1918–1940). COMERTUL ZONAL ȘI DE TRANZIT

Vasile Mircea ZABERCA, Cristian RUDOLF
Universitatea „Eftimie Murgu” din Reșița

Ocupațiile germanilor

În 1923 se înregistraseră în județul Caraș-Severin, 62.928 locuitori din mediul urban, dintre care 21.050 erau de etnie germană¹. Aceștia se îndeletniceau cu agricultura: 4.600 persoane, iar mai ales cu munca în industria minieră și siderurgică: 9.190 persoane². Desigur nu îi putem exclude din prezentare pe cei care se ocupau cu activitatea meșteșugărească, 73 de germani fiind proprietari de ateliere³. Comerțul era practicat de 38 reprezentanți ai acestei etnii iar în activitatea bancară erau implicați alți 12 etnici germani⁴. Meseriile liberale erau practicate de 20 antreprenori din construcții și 32 medici și avocați, aparținând aceluiași grup etnic⁵.

Pentru intervalul studiat, putem concluziona, că în ansamblu, pentru mediul urban, se constată densitatea populației de etnie germană în ocupații industriale, ponderea cea mai mare fiind la lucrătorii din fabrici, uzine și mine (34,50%), urmați de meseriașii independenți (3,02%) și comercianți (1,57%)⁶. Liber profesioniștii aveau un modest procent de 0,95% din totalul minorității germane, fapt care raportat la numărul ei total era suficient pentru a furniza serviciile de profil necesare vieții comunitare, avându-se în vedere și densitatea profesiilor în această categorie⁷.

Recensământul din 1930 rămâne important sub aspectul descrierii compoziției etnice și religioase a populației țării noastre în perioada interbelică dar și sub cel al prezentării participării diferitelor minorități, alături de majoritatea etnică la evoluția ramurilor ocupaționale specifice economiei noastre interbelice. Numărul germanilor angajați în principalele activități generatoare de profituri din deceniile trei și patru ale veacului trecut oferă un punct de plecare important pentru înțelegerea gradului de ocupare a forței de muncă în diferite domenii. Acest fapt permite, la rândul său, trasarea unui portret al situației sociale a minorității germane din punct de vedere al trudei desfășurate de membrii săi și al nivelului de trai.

Astfel, la 1930, în mediul urban din județul Caraș locuiau 29.453 persoane, dintre care 12.792 erau etnici germani. Repartizarea populației totale și a minorității cercetate potrivit ramurilor

¹ *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 254.*

² *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 324.*

³ *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 269.*

⁴ *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 325.*

⁵ *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 270.*

⁶ *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 261.*

⁷ *Anuarul României Mari, Vol. II (Provincia), 1923–1926, p. 268.*

ocupaționale fusese următoarea: 3.221 persoane, dintre care 122 germani erau agricultori. Acest fapt ne conduce la presupunerea vizând o economie duală din multe orașe ale țării noastre, în care unii membri ai familiei munciau în comerț, industrie, transporturi, administrație dar alții continuau să se ocupe de agricultură. În minerit lucrau 251 de persoane dintre care 122 germani. Un număr impresionant pentru acea dată, de 13.028 cetățeni activau în industria metalurgică, 7.508 dintre ei fiind etnici germani⁸. În industria lemnului trudeau 472 persoane, germanii reprezentând 293 inși. Ramura construcțiilor implica de 459 muncitori, dintre care 327 germani. În industria textilă existau 1.226 muncitori dintre care 658 de etnie germană, dintre cei 636 muncind în industria alimentară, 343 fiind germani, iar dintre cei 655 lucrători cuprinși în industria chimică, 234 fiind germani. În instituțiile de credit din mediul urban al județului Caraș lucrau 248 persoane, 94 dintre acestea fiind germani. Transporturile includeau 1.192 angajați, 233 fiind germani. În comerț activau 1.392 salariați, 614 dintre ei fiind germani⁹. Instituțiile publice din comunele urbane județene cuprindeau 1.618 salariați, incluzând aici și pe cei 314 de etnici germani¹⁰.

Referitor la întrebarea legată de caracterul vieții economice practicate de etnicii germani din mediul urban al Banatului de munte precizăm că acesta era dual. Îndeletnicirile lor din comunele urbane ale zonei erau preponderente în industrie și comerț, în profesiile liberale și activitatea bancară, dar păstrau de obicei munca agricolă ca opțiune secundară, chiar dacă ea era îndeplinită majoritar de membrii vârstnici ai familiei ori de adolescenți.

Germanii din județul menționat reprezentau aproape jumătate din întreaga populație a mediului urban¹¹. Am depistat per ansamblul Carașului un minim de participare al germanilor în agricultură. În schimb, ei constituiau jumătate din totalul minerilor angajați, și, două treimi din cifra muncitorilor metalurgiști¹². Etnicii germani constituiau două treimi din totalul muncitorilor în construcții și în exploatarea pădurilor, precum și jumătate din angajații industriei textile, și a celei alimentare¹³. Ei formau o treime din muncitorii din industria chimică¹⁴. Comerțul și instituțiile de credit aveau în salariați de origine etnică germană, o proporție de circa jumătate, iar în transporturi și instituții publice constituiau în jur de o pătrime¹⁵. Per ansamblul mediului urban din județul Caraș constatăm specializarea etnicilor germani în minerit, industria metalurgică, construcții, exploatarea pădurilor, producția de textile, comerț și activitate bancară, fapt care impune teza unei populații industrializate marcată de o adâncă implicare în viața financiară a comunelor urbane județene.

Germanii din mediul urban al județului Severin formau un sfert din totalul populației¹⁶. Ei erau slab reprezentați în agricultura urbană, cifrându-se doar la 10% din totalul populației. În schimb ei reprezentau 30% din mineri și metalurgiști, și aproape 50% din constructori și lucrători în exploatarea lemnului. În industria textilă germanii formau un procentaj de 40% din totalul lucrătorilor, iar în cea alimentară, de 35%, în timp ce proporția apărea identică în industria chimică. Instituțiile bancare înglobau o forță de lucru în care germanii formau un procentaj de 25%, iar în comerț, procentajul fiind de 30%. Reprezentarea celor angajați în ramura transporturilor și instituțiile publice era ceva mai slabă de aproximativ 20% și, respectiv 12% din totalul lucrătorilor cuprinși în aceste ramuri economice. Putem concluziona că, punctul de greutate al

⁸ Diesel 1940, p. 136.

⁹ Lupșiasca 2000, p. 137.

¹⁰ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. V: 1938, p. 108.

¹¹ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. V: 1938, p. 323.

¹² *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. V: 1938, p. 110.

¹³ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. V: 1938, p. 111.

¹⁴ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. V: 1938, p. 112.

¹⁵ Hătărăscu 2005, p. 138.

¹⁶ Scurtu/Buzatu 1999, p. 85.

ocupațiilor etnicilor germani se situa în construcții și industria lemnului, urmate de cele textilă, alimentară, metalurgică, dar și comerț. Absența unor mari centre siderurgice, cum era cazul județului Caraș, a impus reprofilarea în alte ramuri industriale, precum exploatarea și utilizarea materialelor de construcție, dar și în industria ușoară, fără a omite desigur comerțul.

Comparând situația ocupațională a etnicilor germani din 1923 cu cea din 1930, constatăm următoarele: în intervalul a trei sferturi de deceniu totalul populației din mediul urban al Banatului de munte crescuse cu 1.981 suflete. Minoritatea germană sporise în acea perioadă cu 1.639 persoane. Putem constata reducerea cifrei lucrătorilor agricoli de etnie germană cu 3.892 persoane, dar și creșterea numărului lucrătorilor industriali, cu anume 3.469 persoane. Același fenomen se înregistrează în cazul lucrătorilor comerciali, 1.497 persoane, dar la fel ca și în cel al funcționarilor bancari, 234 persoane. În continuare analizăm gradual situația ocupațională din localitățile urbane a micro-regiunii montane bănățene.

La Orșova, vechiul port danubian al Banatului de Munte, populația crescuse în ultimii șapte ani ai deceniului trei din secolul XX cu 1.003 suflete. Minoritatea germană înregistrase creșterea de 132 persoane. Numărul agricultorilor germani scăzuse exponențial cu 578 persoane, în schimb cel al lucrătorilor industriali crescuse cu o cifră asemănătoare, anume de 538 angajați. Similaritatea celor două cifre impune concluzia apariției unor locuri de muncă suplimentare, datorate facilităților portuare, fiindând în localitate. De asemenea, prezența arterei fluviale europene în imediata vecinătate a orașului influențase, într-un mod pozitiv creșterea numărului etnicilor germani în ramura comercială. Cifra acestora se mărise cu 188 angajați. Situația fusese similară în cazul funcționarilor bancari, al căror număr crescuse cu 20 persoane, probabil tot datorită dezvoltării oportunităților portuare ale urbei și intensificării vieții economice din localitate.

Important port pe cursul Dunării, orașul Orșova a avut în perioada interbelică o numeroasă comunitate germană bine reprezentată în viața socială și economică a urbei. Dintre profesiile exercitate de membrii ai comunității germane amintim pe cea de agent pentru Societatea Generală de Asigurări București: Hell Josef, pe cea de librar: Steibrück Otto, de patron de manufactură: Forschner Max, Scheinberger Hugo, Schiketanz Bartholomeus, de medic: Schwartz Theodor, de funcționar bancar: Drachlinger Friedrich, director local la Banca de Comerț și Industrie: Schranz Ferdinand, director la Banca Nouă Orșova: Bloch Alexander, de comerciant cu cereale: Bauer Carl, surorile Fliegelman Amalia și Sofia, Herzog Josef și Ferchner Franz.

Un grup important de meseriași de origine germană alcătuiau pătura de mijloc a urbei fiind implicați în viața economică. Este vorba despre argășitorul Stricker Franz, despre băcanii Frölich Alexander, Weiskopf Jakob, despre bărbierii Berganer Josef, Benoska Wilhelm, Hafler Demeter, Keller Stefan Lösch Anton, Mayer Peter și Weba Johann, despre brutarii Balthasar Arthur, Fölker Alexander și Gangl Julius, despre bucătarii: Brunn Josefina, Grimm Josef, Haas Nikolaus, Luftschmutz Eugenia, Moos Franz, Strekhusz Maria și Vocil Heinrich, despre ceasornicarii Brachmann Wilibald, Korach Maricius, Kugler Felix și Weiskopf Martin, despre cizmarii Kuhlans Franz și Reiter Nikolaus, despre cofetarul Nasse Eduard, despre croitorul Habetin Anton, despre fotografiile Alscher Ludwig și Stankovsky Carl, despre lăcătușii Eder Georg și Nachmann Carl, despre măcelarii Datzen Cristoff și Emil, Demeter Adolf, Klein Ludwig și Supp Carl, despre tapișierul Hofmann Julius, fără a uita desigur să-i menționăm pe tipograful Handl Josef și Tillmann Ferdinand¹⁷.

În anul 1923 populația rurală a județului Caraș-Severin însuma 265.837 persoane, dintre care 23.915 erau de origine etnică germană¹⁸. Aceștia se ocupau cu următoarele îndeletniciri: 18

¹⁷ *Anuarul României 1923–1926*, p. 277.

¹⁸ *Anuarul României 1923–1926*, p. 284.

învățători, 14.337 lucrători agricoli, 24 proprietari de ferme agricole, 368 proprietari de ateliere meșteșugărești, 5.400 angajați ai firmelor industriale, 36 medici, notari și avocați, 10 antreprenori de construcții, 93 comercianți, 7 funcționari bancari¹⁹.

La 1930 în mediul rural din județul Caraș ființau 171.476 locuitori dintre care 12.862 etnici germani. Din totalul populației rurale județene, 128.194 erau agricultori, situație deloc surprinzătoare având în vedere situația generală a țării noastre, cu circa 80% din totalul populației locuind în sate și cătune, ocupându-se cu agricultura, numărul germani agricultori în acest județ fiind de 1.460²⁰. La acea dată în mediul rural local viețuiau 10.330 mineri, dintre care 2.893 erau etnici germani. Industria metalurgică avea 7.942 lucrători, germanii numărând 2.685 persoane. Exploatarea lemnului era practică de 2.320 persoane, 732 fiind de origine germană. În construcții lucrau 1.208 inși din care 217 erau germani. Industria textilă și manufacturieră era deservită de 2.223 angajați, germanii însumând 691 persoane. În industria alimentară erau angajați 1.064 lucrători, 421 fiind germani. Industria chimică, denota un număr redus de lucrători, de numai 372 persoane dintre care doar 65 erau etnici germani. În instituțiile de credit din mediul rural județean trudeau 116 persoane, 35 din acestea fiind de origine germană. Mult mai bine reprezentat sub aspectul forței de muncă era sectorul comercial, cu 2.188 persoane dintre care 687 etnici germani. În transporturi ființau 2.407 angajați, 323 aparținând minorității germane. În final, 3.280 de persoane lucrau în domeniul instituțiilor publice, 267 fiind minoritari germani²¹.

Cealaltă parte administrativ-teritorială a Banatului Montan, județul Severin, era locuit în 1930, în mediul rural de 199.130 persoane, dintre care 13.221 de etnie germană²². Creșterea animalelor și cultivarea plantelor erau practicate de 172.434 locuitori, 7.722 fiind germani, iar mineritul de 1.959 persoane, cu 278 minoritari germani²³. În metalurgie, din totalul de 5.735 de muncitori, 1.663 erau germani, în timp ce exploatarea și prelucrarea lemnului era practică de 1.956 persoane, între care 617 germani²⁴. Lucrătorii în construcții, în număr de 839, cuprindeau 227 de minoritari germani erau depășiți cu mult de cei 1.926 muncitori din industria textilă, dintre care 451 erau germani²⁵. În industria alimentară lucrau 961 persoane, inclusiv 301 germani, iar în cea chimică 793 muncitori, printre care 312 germani²⁶. Instituțiile de comerț și credit nu aveau în județul Severin decât 67 angajați, dintre care doar 4 erau etnici germani, iar în ramura comercială lucrau 2.022 persoane dintre care numai 469 fiind germani²⁷. Transporturile grupau 2.068 angajați, 139 aparținând minorității germane, iar în instituțiile publice lucrau 3.531 salariați, 287 dintre aceștia fiind de sorginte germană²⁸.

La Băile Herculane comunitatea germană era condusă sub aspect economic de proprietarii de restaurante: Böhm Emerich, Honnber Ernest, Schuller Martin, de comercianții Eberle Christian și Braun Friedrich, dar și de către brutarii Göth Siegmund, Meisner Ladislau și de cizmarul Slach Thomas.

Localitatea portuară Moldova Nouă s-a dovedit a fi pe parcursul anilor interbelici un important centru economic. Comunitatea germană deținea o importantă poziție socială în urbe prin importanța profesiilor și meseriilor exercitate de către membrii săi. Astfel, Tangel Katherine

¹⁹ *Anuarul României 1923–1926*, p. 286.

²⁰ *Anuarul României 1923–1926*, p. 289.

²¹ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 342.

²² *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 302.

²³ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 344.

²⁴ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 303.

²⁵ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 836.

²⁶ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 838.

²⁷ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 842.

²⁸ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 850.

deținea o fabrică de îmbuteliere a apei minerale carbogazoase, iar Zeller Robert, Gimis Stefan și Hasselberger Josef câte o cârciumă. Hütter Eva, Stürmer Elisabethe și Hollmann Franz erau asociați la farmacia din oraș. Schaffer Leopold și Stürmer Konstantin erau proprietari al câte o moară de cereale. Între meseriași se remarcase ca deosebit de prosper brutarul Stürmer Anton, fierarul Novak Gustav, măcelarii Baldauf Otto și Hozer Gustav.

Dintre viticultorii germani, mici producători, prosperi în plan local de altfel, îi amintim cu Baldany Herman cu 1 ha, pe Diettrich Rudolf cu 1 ha, pe Hasselberger Stefan cu 0,50 ha, pe Jung Maria cu 0,50 ha, pe Stiller Ana cu 0,50 ha, și pe frații Stürmer: Anton și Konstantin cu câte 0,50 ha de vie fiecare, pe Varmusz Peter cu 1 ha, pe frații Zeller: Josef și Robert cu câte 2,25 ha de vie fiecare și pe Zwick Siegmund cu 5 ha. Situată câțiva kilometri în amonte, tot pe malul Dunării, localitatea Moldova – Veche era de asemenea un centru portuar și de transport fluvial. În această comună Klinistein Katerine deținea un magazin alimentar.

În localitatea Eibenthal, populația germană venită din zona Boemiei se îndeletnicea cu o serie de profesii: învățător era Neiedeli Johann, iar comercianți: Marek Johann, Pospiel Wendelin, Nismak Georg și Walter Johann.

La Mehadia, vechi centru al grănicerilor de pe Culoarul Timiș – Cerna din timpul administrației cezaro-crăiești, cetățeanul Koditek Carl deținea o fabrică de îmbuteliere a apei carbogazoase, iar Bergvanger Michael o cârciumă²⁹. Comercianți de produse casnice erau Dudek Franz, Hirschman Eduard și Kopeczky Franz, morari: Rittersporn Josef și Türbacher Georg, iar pălărier: Reinhoffer Franz³⁰. Comercianții din localitate erau asociați cu colegii lor de profesie: Löbl Maxim și Tauber Armin din Mercina și cu Horak Johann din Mocerș³¹.

Situată în zona dealurilor subcarpatice care înconjoară munții Banatului localitatea Moravița a fost locuită începând cu secolul XVIII de o populație formată din sârbi, români și germani. Satul era prosper, după cum o arată documentele Băncii Poporale cu un capital de 27.550 lei conduse de Schick Heinrich, precum și cele ale Cooperativei de credit din Moravița cu un capital de 33.310 lei conduse de Pelringer Martin. De activitatea de comerț se ocupau Altmann Josef, Devalt Adalbert și fratele său Michael, Ernst Anton, Müller Anton și Stachler Wenzel. Meseriile erau reprezentate de bărbierii Barner Michael, Henzler Nikolaus, Mancker Johann, Pilucker Franz, Schwahn Philip și Winckelman Josef, de cofetarii Bernhardt Ekaterine, Braun Johann, Erhardt Adam și Schlitter Nikolaus, de cizmarii Delkof Aton, Elsesser Josef, Franzen Martin, Leitner Nikolaus și Zirkof Anton, de croitorii Anwender Johann, Kroneiss Franz, Meites Dominik și Sachs Mathias, de fierarii Kastori Peter și Stollmayer Nikolaus.

La Ogradena – Nouă, învățătorul german se numea Neidenbach Emil iar meșterul tâmplar din sat Jack Josef. Acesta din urmă avea o firmă de profil împreună cu alți doi tâmplari germani din Ogradena – Veche, frații Sven Nikolaus și Paul. În satul Ohaba – Bistra, cetățeanul de origine germană Wolff Heinrich deținea un magazin alimentar. El era asociat cu comercianții Brandstätter Friedrich și Klein Ronsa din Ohaba – Mâtnic și Fischer Michael din Oloșag.

La Pervova, Satinger Josef deținea o carieră de azbest iar la Petrilova Zeisler Jeanette un magazin alimentar. La Prigor, Schiedloff Eduard și Stolz Augustin dețineau un magazin de mobilă în care comercializau produsele oferite de atelierul de tâmplărie din sat al fraților Matthias și Nikolaus Haring. Feroneria pentru piesele de mobilă era produsă de meșterul fierar Schröder Michael din Prisaca. Lacurile și vopsele erau asigurate de magazinul de specialitate al cetățeanului Hoffman Michael din Răcășdia.

²⁹ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 285.

³⁰ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 286.

³¹ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 836.

Localitatea Sadova – Veche avea o importantă populație de origine germană care se ocupa cu pomicultura și creșterea animalelor. O figură de autoritate în sat era reprezentată de către învățătorul Strauss Franz și de comerciantul Schmiedt Stefan. Locuitorii germani din Sadova – Veche se mai ocupau cu meseria de brutar: Müller Josef, de cizmar: Irwelch Ignatz, Strauber Paul și Weber Johann, de croitor: Czelly Rudolf, de morar: Brandl Georg, de bărbier: Klier Walter, Hauer Johann și Kurner Stefan, de cofetar: Sandruner Zewer și de măcelar: Milotta Ferdinand³².

Situată pe granița cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor localitatea Stamora Nemțească avea drept populație cetățeni de origine sârbă, germană și română. Învățătorii Domauer Hubert, Schanner Rudolf și Reichart Ilona se ocupau de educarea tinerilor, Wingert Peter, director la Casa de Economii din Stamora Nemțească S.A. se ocupa de acordarea creditelor financiare iar Gintler Johann și Krämmer Josef se ocupau cu comerțul cu amănuntul. Dintre meseriile exercitate în acest sat menționăm pe cea de brutar: Lambert Franz, de cofetar: Nixner Kris și Sech Johann, de cizmar: Framen Johann, Hosentraz Peter și Heidl Peter, de croitor: Altstädter Johann și Paul Johann, de curelar: Haslinger Georg și Hausinger Josef, de lăcătuș: Donnauer Michael, Krig Martin, Stocker Johann, Teschler Anton și frații săi Johann și Nikolaus, de tâmplar: Heber Heinrich și Jost Johann³³.

Sat cu o lungă tradiție în domeniul pomiculturii, localitatea Teregova era locuită de câțiva germani care se ocupau cu diferite meserii. Amintim pe cea de băcan: Koch Franz, Zieger Bertha, Grolich Carl, Saal Johann, Vogel Maria și Veit Emil, pe cea de cărămidar: Marschal Anton, pe cea de cârciumar: Verter Josef, pe cea de cizmar: Dietrich Georg și Hirschman Peter și pe cea de curelar: Scheneberger Jakob. În localitatea Ticvaniul – Mare, germanii se ocupau de meseria de boiangiu: Knefeli Emil, de brutar: Schill Filip și Schuster Rudolf și de tâmplar, Schill Venzel.

Populația rurală a județelor constituind sub aspect administrativ și teritorial zona Banatului Montan crescuse în cursul intervalului 1923–1930 cu 104.769 locuitori³⁴. Minoritatea germană înregistrase în aceeași perioadă o creștere de 2.168 persoane. Constatăm însă o schimbare fundamentală în structura ocupațională a etnicilor germani de la sate³⁵. Numărul lucrătorilor agricoli scăzuse cu 5.215 persoane, iar cel al muncitorilor industriali se mărise cu o valoare similară, anume cu 5.926 angajați³⁶. Cifra germanilor care lucraseră în comeț crescuse cu 1.063 salariați, iar cea a funcționarilor bancari cu 32 persoane³⁷. Aceste date ne permit concluzia vizând puternica diversificare ocupațiilor în cadrul comunelor din mediul rural al Banatului Montan, locuite de germani. De asemenea creșterea numărului membrilor comunității germane din industrie implică ideea unei navetism ocupațional între comunele rurale și centrele industriale aflate în apropiere.

Economia subterană

Cazul particular al comunității germane din Banatul Montan în cursul anilor interbelici este deosebit de interesant. Mai mulți cetățenii germani și austrieci, de obicei certați cu legea, încercaseră să-i atragă pe membrii minorității aflate în discuție, în cadrul unor grupări preocupate de activități ilegale. Autoritățile statului român au reacționat, încercând să limiteze prezența unor astfel de persoane pe teritoriul național și să reducă contactele lor cu membrii minorității germane.

³² *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 842.

³³ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 850.

³⁴ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 287.

³⁵ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 288.

³⁶ *Recensământul general ... din 29 decembrie 1930*, p. 288.

³⁷ Windhager 1941 p. 48.

Uneori se refuza tranzitul pe teritoriul român a unor cetățeni considerați indezirabili sub aspect social sau politic. Fusesse cazul lui Wilhelm Schörnher, născut în 1898 la Orșova, cunoscut sub pseudonimele: „Virgil Sollozzo”, „Kaiser Soze” și „Turcul”, cetățean austriac care deși posedă o viză consulară română, nu a putut străbate țara noastră în drum spre Turcia deoarece Ministerul de Interne fusese avizat în 12 ianuarie 1935 de Interpol cu privire la activitățile sale ilegale³⁸.

Interpolul informase organele legii din România că cetățeanul suspectat de activități ilicite era căsătorit, avea 3 copii, fusese încarcerat 6 ani în Italia pentru tentativă de omor, iar arma lui preferată era hangerul turcesc. Nu se servea de acesta decât în cazuri de extremă urgență și niciodată influențat de prejudecăți personale. Raportul informativ al organizației internaționale de combatere a infracțiunilor preciza că suspectul se dovedise extrem de loial partenerilor săi de practici criminale, fiind dispus să meargă la închisoare chiar pentru restul vieții, atâta timp cât i se garanta securitatea și bunăstarea familiei. Pe complicii și executanții planurilor sale criminale îi alegea din cadrul propriei comunități lingvistice, anume vorbitori de germană din Austria, din Reich-ul german, din Ungaria, din Iugoslavia dar și din România.

În ceea ce privește practicile sale ilicite, documentele Interpolului menționau că acestea costau în achiziționarea de câmpuri de mac în Turcia, urmate apoi transportarea florilor respective prin Bulgaria, România, Ungaria, Austria spre Italia și de prelucrarea materialului brut în opiu, ulterior în morfină, iar la final în heroină. Ultima operație era realizată în cadrul unor rafinării clandestine din Sicilia. De acolo, stupefiantele erau transportate în Statele Unite fiind descărcate în portul comercial al orașului New-York. După câteva zile de la sosirea lor pe teritoriul american erau răspândite și comercializate pe întreaga Coastă de Est prin intermediul unor grupări infracționale de origine siciliană. Raportul Interpolului mai preciza că familiile: Lucciano, Bonnano, Gambino, Marciano, Genovese, Luchese, Corleone, Trafficante, Tattaglia, Andolini și Barzini realizau anual profituri importante de pe urma comerțului cu opiu, morfină și heroină, procurate în cantități industriale de către Wilhelm Schörnher.

În 27 iulie 1935, Ministerul de Interne a informat Comisariatul de Poliție din Caransebeș, că un asociat al lui Wilhelm Schörnher, numit Sachitz Atamian, cetățean german, de origine turcă, intrase în țară prin portul Constanța și se îndreptase spre Caransebeș unde era posibil să se întâlnească cu acesta, probabil pentru planificarea vânzării stupefiantelor pe bază de flori de mac³⁹. Având în vedere că Interpolul deținea un dosar impresionant despre acest personaj, se recomanda poliției din urbe supravegherea contactelor acestuia cu membrii minorității germane, dar și cu cei ai comunității majoritare. În cazul în care Sachitz Atamian ar comite vreo infracțiune, el urma să fie arestat în cel mai scurt timp și predat agenților Interpol care trebuiau alertați în prealabil.

Desigur că reprezentanții clerului catolic nu au rămas indiferenți la amenințarea reprezentată de transportul și vânzarea de stupefiante pe teritoriul țării. Acest flagel lovea deopotrivă pe membrii comunității majoritare, dar și pe cei ai minorităților. În calitate de lideri spirituali, bucurându-se de o mare autoritate morală, parohii Franz Jäger din Mehadia, Peter Packi din Moldova-Nouă și Josef Kleitsch din Orșova au luat atitudine împotriva încercărilor unor grupări infracționale de a atrage a membrilor comunității germane în cadrul unor activități ilegale. Potrivit unor note informative ale organelor de poliție din Caransebeș, în data de 10 august 1935, cei trei clerici au ținut predici ferme împotriva vânzării, cumpărării și consumului de droguri. Ei au descris opiumul și heroina drept: „moartea albă” care îl aduc pe cel care este

³⁸ A.N.D.C.S., Fd. C.P.C., Dos. 10/ 1935, f. 75.

³⁹ A.N.D.C.S., Fd. C.P.C., Dos. 10/ 1935, f. 141.

dependent de ele într-o stare în care: „omul încetează să mai fie om”. Reprezentanții poliției care au asistat la predici, au menționat că parohii în cauză îi îndemnasera pe enoriașii lor să îi denunțe fără întârziere cei care: „*au venit pe cursul Dunării și doresc să îi folosească pentru scopurile lor criminale!*”.

Aluzia la gruparea criminală a lui Wilhelm Schörnher, alias Virgil Sollozzo, era evidentă iar reacția acestuia nu se lăsase mult așteptată. Între 1 septembrie și 1 octombrie 1935, cei trei clerici au cerut protecția organelor de ordine deoarece primiseră scrisori de amenințare cu moartea, însoțite de rămășițele descompuse de pește și șobolan. La interpelarea adresată de oamenii legii din Caransebeș reprezentanților Interpolului, se aflase că expedierea animalelor reprezenta în cadrul limbajului conspirativ al infractorilor din Sicilia, al căror asociat era Schörnher, numit și Sollozzo, un avertisment sever de a nu mai rosti vreo remarcă defavorabilă la adresa vreunei activități a acelor indivizi. Din acest motiv, locuințele celor trei clerici, precum și bisericile în care slujeau, au fost puse sub supravegherea și paza organelor de ordine.

Doi ani mai târziu, în 28 august 1937, organele de poliție din Băile Herculane anunțau intrarea în țară, prin Portul Orșova a unor membri din gruparea infracțională condusă de Wilhelm Schörnher. Era vorba despre cetățenii germani: Georg Riedel, Paul Theodor Rödel, Hans Karl și Rosalia Hildegard, care au recurs la șantaj pentru a extorca importante sume de bani de la conașionalii lor din localitate, dar și din Băile Herculane⁴⁰. Ei continuau să fie supravegheați de poliție pentru a putea fi arestați la momentul oportun și predați Interpolului⁴¹. În 4 noiembrie 1937, lor li se alăturase cetățeanul german Richard Müller, alias Richard Halinger, ori Giuseppe de Lena numit și „Il Martello”, „Ciocanul”, considerat a fi asasinul cel mai periculos din cadrul grupării criminale Schörnher⁴². Acesta fusese condamnat de 8 ori în Germania, precum și de 3 ori în Olanda, Italia și Franța pentru infracțiuni violente, fiind catalogat în dosarele Interpolului, drept o persoană cu un potențial distructiv deosebit de ridicat.

Un al treilea grup al organizației criminale condusă de Wilhelm Schörnher intrase în țară la 2 ianuarie 1938. Poliția din Băile Herculane a informat Ministerul de Interne că membri comunității germane din Orșova au depus plângeri penale, sub motivul că fuseseră șantajați cu plata unor sume de bani considerate drept taxe de protecție. În cadrul noului grup de infractori erau menționați: Hermann Julius Kronheimer, Kaak Schultze alias Kenitz, Norman Baillie Bezart alias James Hope și Richardt Andres. Cu toții suferiseră condamnări de minim 5 ani de închisoare, atât în Germania cât și în Ungaria, Cehoslovacia și Marea Britanie. Se recomanda arestarea suspectilor la prima dovadă concludentă care poate fi obținută împotriva lor⁴³.

Tranzitul stupefiantelor continua să rămână o problemă a zonei, unii membrii ai minorității germane fiind corupți în scopul de a lucra drept cărăuși de flori de mac pentru gruparea infracțională condusă de Schörnher⁴⁴. Uneori, aceștia ajungeau să comercializeze o parte a drogurilor la ordinele acestei grupări. Grupul țintă vizat ca potențial client era format din tineri, considerați a fi mai influențabili și mai curioși în a experimenta noile senzații oferite. Scopul indivizilor certați cu legea era desigur, de a-i face dependenți de narcotice și abonați constanți ai acestora. În aceste condiții intervenția persoanelor cu o mare autoritate morală devenea imperios necesară. Admonestarea și îndreptarea celor încriminați era esențială pentru a-i feri de inerentele probleme de ordin legal pe care transportul, comercializarea și dependența de stupefiante le implicau. În 16 decembrie 1937 clericii: Aloys Hanzelka din Eibenthal, Mathias Bittenbinder –

⁴⁰ A.N.D.C.S., Fd. C.P.C., Dos. 10/ 1935, f. 271.

⁴¹ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 3/ 1937, f. 242.

⁴² A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 3/ 1937, f. 262.

⁴³ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 3/ 1937, f. 280.

⁴⁴ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 3/ 1937, f. 280.

Mehadia, Peter Packi de la Moldova-Nouă și Josef Kleitsch din Orșova au participat la întâlniri cu tinerii din localitate, pe care i-au consiliat și îndemnat să nu cadă pradă tentației reprezentate de droguri sau de banii proveniți din traficul respectiv. Întâlnirile au avut loc la primăriile locale în prezența autorităților. Până la sfârșitul anului, cei patru parohi au declarat organelor de poliție că fuseseră acostăți de un cetățean, identificat după semnalmente ca fiind Richard Müller, alias Richard Halinger, care îi amenințase că dacă vor mai desfășura o asemenea activitate de combatere a comercializării și consumului stupefiantelor, „*vor dormi cu peștii și vor avea parte de ghetă și pardesiu de ciment pe fundul Dunării*”. Din acest motiv poliția dispusese ca locuințele celor în cauză să fie supravegheate mereu de agenți în civil pe tot parcursul lui 1938⁴⁵.

Traficul de ființe umane a fost și rămăsese unul dintre marile flageluri ale societății umane. Un caz demn de menționat apăruse în 1933 în cadrul comunității germane: Oficialitățile au decis să pună sub urmărire pe Johanna Pinkelstein, născută în 1896 la Caransebeș, de sorginte germană cu dublă cetățenie (română și cubaneză), deoarece: „este cunoscută ca o notorie traficantă de carne vie”⁴⁶. Respectiva cetățeană va fi urmărită ori de câte ori va trece frontiera de stat sau va domicilia pe teritoriul românesc. În cazul în care existau dovezi destule pentru a instrumenta un caz împotriva ei, organele de ordine vor lua măsuri să o aresteze.

Contrabanda cu bunuri dar și cu persoane rămăsese unul din pericolele transporturilor fluviale și maritime. Poliția din Băile Herculane și cea din Orșova au informat Ministerul de Interne asupra unui atare caz în 2 iulie 1940, precizând că membri comunității germane din acele localități atenționaseră organele legii asupra posibilității de contrabandă la bordul a trei remorchere fluviale germane: Alberich, Brunhilde și Grimhilde. Aceste nave aparțineau Societății de Navigație Fluvială D.G.S.U. cu sediul în Reich. Având în vedere numărul mare de cabine, era posibil mărfuri interzise sau pasageri clandestini să fie ascunse la bord. Autoritățile efectuau periodic revizia vamală, totuși: „nimeni nu ține evidența pasagerilor care urcă la bord sau coboară la țarm”⁴⁷. Numărul de vameși și grăniceri fiind redus, controlul se făcea superficial. Se recomanda sporirea personalului de pază prin aducerea de cadre de la Moldova Veche precum și realizarea unor percheziții la intervale aleatorii la bordul celor trei nave. Pentru preîntâmpinarea fenomenului de părăsire ilegală a teritoriului de stat, mai ales din partea tinerilor minoritari, Ministerul de Interne dispusese eliberarea cât mai rapidă a pașapoartelor pentru germanii din Banat și Transilvania⁴⁸. Astfel se spera ca nemulțumirile lor legate de durata prelungită de așteptare pentru plecarea în Reich vor dispărea iar armonia socială putea reveni în cadrul acestei comunități.

Bibliografie

- Bell 1926 = Bell Karl, *Das Deutschtum im Ausland. Monographiensammlung*, Deutscher Buch und Kunstverlag, Dresden, 1926.
- Diesel 1940 = Diesel Eugen, *Das Phänomen der Technik*, VDI Verlag, Berlin, 1940.
- Hătărăscu 1985 = Hătărăscu, Ovidiu, *Drumul fierului*, Editura Albatros, București, 1985.
- Lupșiasca 2000 = Lupșiasca, Karl Ludwig, *Dem Emporbringen und Aufblühen dieser Bergwerke. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1855–1920*, ADZ – Verlag, București, 2000.
- Lupșisca 2006 = Lupșiasca, Karl Ludwig, *Höhepunkt ihrer Geschichte. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1920–1948*, Editura Banatul Montan, Reșița, 2006.

⁴⁵ A.N.D.C.S., Fd. C.P.C., Dos.10/ 1935, f. 33.

⁴⁶ A.N.D.C.S., Fd. C.P.C., Dos.1/ 1933, f. 31.

⁴⁷ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 10/ 1940, f. 196.

⁴⁸ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 10/ 1940, f. 204.

- Riegel 1994 = Riegel W. M., *Das Schicksal der Deutschen in Rumänien. Eine Dokumentation*, Band IV, Augsburg, Weltbild Verlag, 1994.
- Schöffler 1923 = Schöffler, J., *Das Banat. Teil I: Zweihundert Jahre (1723–1923)*, Schwäbische Buchdruckerei Verlag, Timișoara, 1923.
- Schöffler 1925 = Schöffler J., *Das Banat. Teil II: Deutsche Arbeit und ihr Erfolg. Mit Karten und Tabellen versehen*, Ostdeutsche Druckerei und Verlags AG, Sibiu, 1925.
- Scurtu/Buzatu 1999 = Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999.
- Windhager 1941 = Windhager Josef, *Meine Heimat*, Reșița, manuscris al familiei, 1941.
xxx, Anuarul României Mari, Vol. II (*Provincia*), București, Editura Socec & Co., 1923–1926.
- A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H.,
Dos. 3/ 1937, 7/1939;
10/1940.
Arhivele Naționale, Direcția Caraș-Severin – Fond: Detașamentul de Poliție Băile Herculane, Dosare: 3/1937; 7/1939; 10/1940.
- A.N.D.C.S., Fd.
C.P.C. Dos.: 1/1933; 10,
11/1935; 12, 15/1936;
21/1937; 23/1938.
Arhivele Naționale, Direcția Caraș-Severin – Fond: Comisariatul de Poliție Caransebeș, Dosare: 1/1933; 10, 11/1935; 12, 15/1936; 21/1937; 23/1938.
- xxx, Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. II: Neam, limbă maternă, religie*, București, Institutul General de Statistică, Imprimeria Națională, 1938.
- xxx. Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Vol. V: Profesiuni și meserii*, Institutul General de Statistică, Imprimeria Națională, București, 1938.
- xxx. Recensământul populației României din aprilie 1941*, Institutul General de Statistică, Imprimeria Națională, București, 1944.

GERMANS FROM SOUTHERN BANAT (1918–1940). ZONAL AND TRANSIT COMMERCE (Abstract)

A community's commerce is a designation, often by secondary sources (particularly in the media), for a group of persons who are perceived to represent the economic activities of a community. A simple way to understand community commerce is to see it as economic management in, for and by the community. Community commerce "*is frequently based in place and so is the local one, although it can also represent a community of common interest, purpose or practice*". Community merchants are not necessarily elected to their positions, and usually have no legal powers, but they are often used by the media and the police as a way of determining the general feeling within a particular community, or acting as a point of liaison between that community and authorities. Community merchants together with the people who show knowledge and skills, volunteering, networks and partnerships have been identified as among the five key indicators for stronger communities and civil society.